

NORMAN FINKELSTEIN

Industrija holokavsta

Angleški zgodovinar David Irving trdi, da židovska »industrija holokavsta« svoje kritike s kombinacijo intelektualnega terorizma in moralnega izsiljevanja. Da bi to dokazal, je nekaj svojih nasprotnikov spravil pred sodišče. Videti je, da ima kar nekaj prepričljivih dokazov za svoje trditve.

»Zavedanje holokavsta,« je opazil izraelski pisatelj Boas Evron, »je pravzaprav uradna, propagandistična indoktrinacija, sprevrčanje sloganov in lažen pogled na svet, katerega resnični namen sploh ni razumevanje preteklosti, temveč manipulacija s sedanostjo.«

Strukturo holokavsta podpirata dve osrednji dogmi: holokavst predstavlja specifičen in edinstven zgodovinski dogodek ter vrhunec iracionalnega sovraštva do Židov. Čeprav sta postali osrednji temi literature o holokavstu, pa nobena od njiju ne sodi v pravo poučenost o nacističnem holokavstvu. Po drugi strani pa obe izvirata iz judaizma in cionizma.

Dogma o »edinstvenosti holokavsta« je postala po besedah Petra Novicka, avtorja knjige *Holokavst v ameriškem življenju* (The Holocaust in American Life), »aksiomatična«, »fetišistična« in »kultna« v »uradnih židovskih razpravah«. Nobena zloraba jezika ni bolj obsojana kot uporaba besed »holokavst« in »genocid« za opis drugih dogodkov. Zgodovinar David Stannard se je v prosvetljenem eseju posmehal iz »majhne industrije hagiografov holokavsta, ki zagovarjajo edinstvenost židovske izkušnje z vso gorečnostjo in prodornostjo teoloških fanatikov«.

Dogma o »edinstvenosti« je zgrešena. Vsak zgodovinski dogodek je edinstven, pa čeprav zgolj zaradi svoje umeščenosti v točno določen čas in prostor, in vsak zgodovinski dogodek vsebuje tako njemu lastne značilnosti kot tudi lastnosti, ki jih vsebujejo drugi zgodovinski dogodki. Anomalija holokavsta je v tem, da štejejo njegovo edinstvenost za ključno. Pri tem se lahko vprašamo, kateri drugi zgodovinski dogodek je določen predvsem z njegovo kategorično edinstvenostjo? Holokavstu lastne značilnosti se praviloma loči od ostalih, zato da bi dogodek sam umestili v le zanj rezervirano kategorijo. Novick oporeka tej enostranski tehniki kot »intelektualnemu rokohitrstvu«, ki ima za posledico »namerno izpostavljanje ene ali več posebnih značilnosti dogodka in trivializiranje ali pometanje pod preprogo tistih lastnosti, ki si jih deli z drugimi dogodki, s katerimi bi ga lahko primerjali«.

Vsi pisci o holokavstu se strinjajo, da je holokavst edinstven, le redki, če sploh kdo, pa se strinjajo v tem, zakaj. Vsakič, ko je kakšen dokaz za to edinstvenost empirično zavržen, najdejo namesto njega kakšnega novega. Rezultat, kot je ugotovil Jean-Michel Chaumont, so večkratni, med sabo nasprotujoči si dokazi, ki se medsebojno izničujejo: *»Znanje se ne nabira, saj mora vsak nov dokaz, v nameri, da bi izboljšal prejšnjega, začeti vse od začetka.«* Z drugimi besedami, edinstvenost je v okvirih holokavsta samoumevna; njeno dokazovanje je zadana naloga, njeno zanikanje pa se enači z zanikanjem holokavsta. Morda je problem v domnevi in ne v dokazu. Bi se v primeru, če bi bil holokavst edinstven, s tem kaj spremenilo? Kako bi se spremenilo naše razumevanje, če ne bi bil prvi, ampak četrti ali peti v razvrstitvi njemu primerljivih katastrof?

Najnovejši prispevek k stavam o edinstvenosti holokavsta je knjiga Stephena Katza *Holokavst v zgodovinskem kontekstu* (The Holocaust in Historical Context). S citiranjem skoraj pet tisoč del različnih avtorjev v prvi od predvidenih treh knjig je raziskal vso znano človeško zgodovino, da bi dokazal, da je *»holokavst fenomenološko edinstven, ker država nikoli prej v celotni človeški zgodovini ni namerno zaradi intencijskih principov in vsiljevane dnevne politike poskušala fizično uničiti vsakega moža, žensko ali otroka, ki je pripadal ali pripadala specifični skupini ljudi«*. Trdi torej, da je zgodovinski dogodek, ki vsebuje sebi lastne značilnosti, poseben zgodovinski dogodek.

Dogmo o edinstvenosti holokavsta loči le korak od trditve, da holokavsta racionalno ne moremo dojeti. Če je holokavst precedens v zgodovini, mora stati nad njo in ga zato zgodovina ne more doumeti: edinstven je, ker je nerazložljiv, nerazložljiv pa je zato, ker je edinstven.

Najbolj vnet zagovornik in generator te mistifikacije, ki jo je Novick poimenoval *»sakralizacija holokavsta«*, je Elie Wiesel. Zanj je, kot je Novick opazil, holokavst predvsem *»skrivnostna«* religija: *»vodi v temo«, »zanika vse odgovore«, »leži zunaj, če ne celo na oni strani zgodovine ali pa nad njo«, »kljubuje tako poskusom njenega razumevanja kot tudi opisovanja«, »ne da se je ne razložiti niti si je predstavljati«,* dana je, da *»nikoli ne bo dojeta ali ponovljena«,* označuje *»destrukcijo zgodovine«* in *»spmembo na vesoljni ravni«*. Samo tisti, ki je preživel holokavst (tako Wiesel), je lahko duhovnik, usposobljen za pridiganje o njegovih misterijih. *»Vsak preživel,«* je Wiesel zapisal, *»lahko o tem, kaj se je dogajalo, pove več od vseh zgodovinarjev skupaj.«* Kljub temu pa priznava, da je misterij holokavsta *»neizrekljiv«*. *»O njem ne moremo niti govoriti.«*

Poskus racionalnega dojetja holokavsta pomeni njegovo zanikanje, ker razum zanika njegovo edinstvenost in skrivnostnost. Poskus desakralizacije in demistifikacije holokavsta je zato za Wiesla subtilna oblika antisemitizma. Primerjanje holokavsta s trpljenjem drugih predstavlja *»popolno izdajo židovske zgodovine«*. Pred nekaj leti je bila v newyorškem tabloidu objavljena lažna novica z naslovom *»Michael Jackson, 60 milijonov drugih, umrite v nuklearnem*

holokavstu». V pismih bralcev je sledil oster Wieslov protest: *»Kako lahko nekdo to, kar se je zgodilo včeraj, primerja s holokavstom? Holokavst je bil en sam.«* Po akademskem dogovoru je debata o edinstvenosti holokavsta sterilna. Zahteve po njegovi edinstvenosti so že uzakonile obliko *»intelektualnega terorizma«*.

Trditev, da je edinstven, brana med vrsticami, pomeni, da je bil neprimerljivo strahoten. Pa naj je trpljenje drugih še tako grozno, z njim ga enostavno ne moremo primerjati. Zagovorniki edinstvenosti holokavsta običajno zanikajo to implikacijo, vendar Novick z razlogom odpravi take pomisleke kot nebistroumne. *»Trditev, da izjava o edinstvenosti holokavsta ni oblika žaljive in krivične primerjave, proizvajajo sistematično dvoiličnost ... Ali lahko kdor koli ... verjame, da trditev o edinstvenosti ni nič drugega kot trditev o vzvišenosti?«* (Poudarek v originalu.)

Tu gre za nekaj drugega. Trditev o edinstvenosti holokavsta je zahteva po edinstvenosti Židov. Ne njihovo trpljenje, temveč to, da so trpeli prav oni, ustvarja edinstvenost holokavsta: holokavst je nekaj posebnega, ker so Židje nekaj posebnega. Zato Ismar Schorsch, rektor Židovskega teološkega seminarja, zasmehuje trditev o edinstvenosti holokavsta kot *»neokusno sekularno verzijo izbranosti«*.

Za Abrahama Foxmana, vodjo Lige proti klevetanju (Anti Defamation League – ADL), holokavst »ni bil le primer genocida, temveč skorajda uspel poskus umora od Boga izbranih otrok in zato tudi poskus umora Boga«. Tudi Elie Wiesel ni nič manj vehementen v trditvi, da so Židje edinstveni, kot je v trditvi o edinstvenosti holokavsta: »Vse v zvezi z nami je drugačno.«

Dogma holokavsta o »poganskem« sovraštvu do Židov ravno tako podpira sebi komplementarno dogmo o edinstvenosti. Če je holokavst označil vrhunec tisočletnega sovraštva do Židov, je bilo preganjanje Nežidov skozi zgodovino samo občasno, v holokavstu pa le naključno. Gledano s katerega koli vidika, je bilo trpljenje Židov med holokavstom edinstveno.

Ker je večina literature o Hitlerjevi »končni rešitvi« vtkana v okvire holokavsta, je za akademsko proučevanje neuporabna. Prva večja potegavščina o holokavstu je bila knjiga *Pobarvana ptica* (The Painted Bird) poljskega emigranta Jerzija Kosinskega. Sam je pojasnil, da »je knjigo napisal v angleščini, ker je na ta način lahko pisal neprizadeto in brez emocionalnih konotacij, ki jih vsebuje materni jezik«. V resnici pa so bili vsi deli besedila, ki jih je sam napisal (nerešeno vprašanje), v poljščini. Knjiga naj bi bila avtobiografska pripoved o siroti, ki tava med drugo svetovno vojno po poljskem podeželju. V resnici je Kosinski preživel drugo svetovno vojno skupaj s svojimi starši. Motiv knjige so sadistična, seksualna mučenja, ki naj bi jih izvajali poljski kmetje. Bralci, ki so jo brali že pred njenim izidom, so jo opisali kot »porno-grafijo nasilja« in kot »produkt uma, ki je obseden s sadomazohističnim nasiljem«. Knjiga opisuje poljske kmete, pri katerih je živel, kot strupeno antižidovske. »Premlati Žide,« so tulili. »Premlati te izrodke!« V resnici so poljski kmetje skrivali družino Kosinski in se pri tem popolnoma zavedali njihovega židovstva in strašnih posledic, ki bi jih doletele, če bi jih odkrili. Kosinski si je izmislil večino patoloških dogodkov, o katerih je pripovedoval v knjigi.

V New York Times Book Review je Wiesel razglasil *Pobarvano ptico* za eno najboljših obtožb nacističnega obdobja, »ki je napisana globoko iskreno in senzitivno«. Cynthia Ozik je kasneje izjavila, da je kot »Židinja, ki je bila priča holokavstu in je preživela,« takoj prepoznala avtentičnost Kosinskega. Še dolgo zatem, ko je bil Kosinski dokončno razkrinkan kot literarni prevarant, je pel Wiesel slavo »njegovemu izjemnemu delu«. *Pobarvana ptica* je kot uspešnica, dobitnica številnih nagrad, prevedena v številne jezike in kot obvezno branje v srednjih in na visokih šolah, postala temeljna knjiga o holokavstu. Ko je Kosinskega končno razkrinkal neki raziskovalni tednik, ga je New York Times še vedno neustrahšno branil in trdil, da je žrtev komunistične zarote.

V zagovor Kosinskemu lahko rečemo, da je izvedel nekakšno spreobrnitev tako rekoč na smrtni postelji. V tistih nekaj letih med njegovim razkrinkanjem in samomorom je obžaloval izločitev nežidovskih žrtev iz holokavsta. »Mnogi ameriški Židje dojemajo holokavst kot izključno židovsko nesrečo ... Toda vsaj polovica vseh Romov (ki jim po krivici pravijo cigani), okoli dva in pol milijona poljskih katolikov, milijoni sovjetskih državljanov in drugih narodnosti so bili

ravno tako žrtve tega genocida.« Poklonil se je tudi junaštvu Poljakov, ki so ga skrivali med holokavstom kljub njegovemu t. i. semitskemu videzu. Ko so ga na neki konferenci o holokavstu napadli, kaj so storili Poljaki, da bi rešili žide, je udaril nazaj: »Kaj so pa Židje storili, da bi rešili Poljake?«

Časovno bližjo prevaro predstavlja knjiga *Fragmenti* (Fragments) Binjamina Wilkomirskega, ki si je brez sramu sposodil kič holokavsta *Pobarvane ptice*. Tako kot Kosinski se je tudi Wilkomirski portetiral kot osirotelega dečka, ki je preživel holokavst, postal nem, se znašel v sirotišnici in šele kasneje odkril, da je Žid. Kot v *Pobarvani ptici* je glavni pripovedni koncept *Fragmentov* preprost, omejen glas lahkovernega otroka, ki omogoča, da časovni okvir in imena krajev ostajajo nejasna in zamegljena. Tako kot v *Pobarvani ptici* je vrhunec vsakega poglavja *Fragmentov* orgija nasilja. Kosinski je *Pobarvano ptico* predstavil kot »počasno odtajevanje spomina«, Wilkomirski pa svoje *Fragmente* kot »obujeni spomin«. Gre za arhetipski spomin na holokavst. Vsak čuvaj koncentracijskega taborišča je nora, sadistična pošast, ki z užitkom razbija lobanje židovskih novorojenčkov.

Takim klasičnim spominom na nacistična taborišča smrti pa nasprotuje pričanje dr. Elle Lingens – Reiner, ki je preživela Auschwitz: »Bilo je le nekaj sadistov. Ne več kot pet do deset odstotkov.« Kljub temu pa domnevni vsesplošni nemški sadizem zavzema vidno mesto v literaturi o holokavstu.

Posebnost *Fragmentov* je v tem, da ne opisujejo življenja med holokavstom, temveč po njem. Malega Binjamina je posvojila švicarska družina, v kateri je bil podvržen novim mučenjem. Ujet je bil namreč v svet tistih, ki so holokavst zanikali. »Pozabi nanj – to so le hude sanje,« mu je dopovedovala njegova krušna mati. »Vse skupaj so bile le hude sanje ... Ne misli več nanje.« »V tej deželi,« se je razburjal, »vsi govorijo, da moram to pozabiti, kot da se nikoli ni zgodilo, kot da sem o vsem skupaj le sanjal – in to kljub temu, da o holokavstu vse vedo!«

Binjamin je ves obupan dosegel epifanijo holokavsta. »Taborišče je še vedno tam – le da so ga skrili in dobro prikri. Svoje uniforme so slekli in si oblekli lepe obleke, da jih ne bi kdo prepoznal ... Le najmanjši namig jim daj, da si morda Žid, in videl boš, da so še vedno isti. Še vedno lahko ubijajo, čeprav so brez uniform.«

Fragmenti, ki so bili prevedeni v vrsto jezikov in so dobili židovsko nacionalno knjižno nagrado, židovsko četrtletno nagrado in nagrado Prix de Mémoire de la Shoah, so bili povsod cenjeni kot klasika literature o holokavstu. Njihov avtor Wilkomirski, zvezda dokumentarnih oddaj, glavni govornik na konferencah in seminarjih o holokavstu, eden od ustanoviteljev Ameriškega spominskega muzeja o holokavstu, pa je kmalu postal neke vrste ikona holokavsta.

Daniel Goldhagen, avtor kontroverzne knjige *Hitlerjevi voljni eksekutorji* (Hitler's Willing Executioners), objavljene leta 1996, je postal s tem, da je *Fragmente* razglasil za »majhno mojstrovino«, Wilkomirskijev glavni akademski zagovornik. Dobro poučeni zgodovinarji, kot na primer Raul Hilberg, pa so *Fragmente* kaj kmalu razkrinkali kot prevaro. Izkazalo se je, da je Wilkomirski

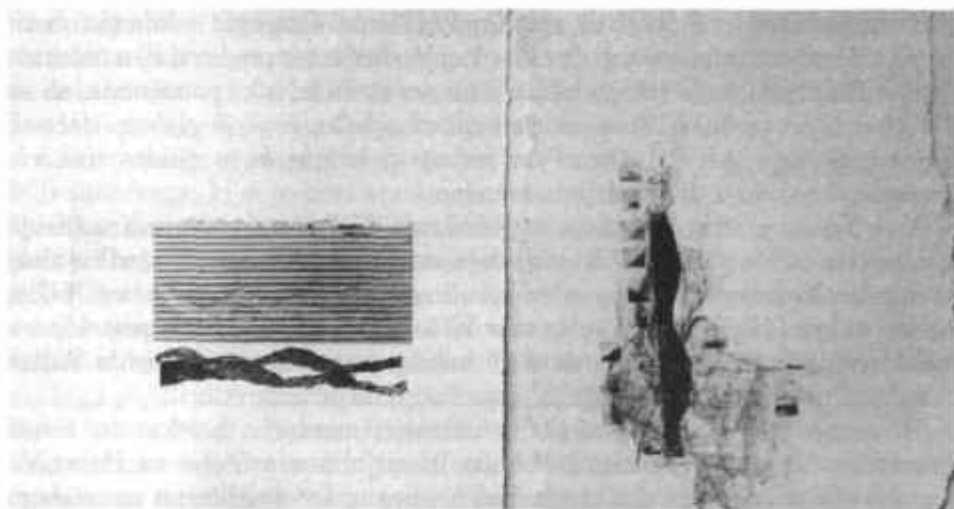
vso vojno preživel v Švici in da sploh ni Žid. Israel Gutman, nekdanji taboriščnik v Auschwitzu in sedanji direktor Yad Vashema ter predavatelj o holokavstu na Hebrejski univerzi, pa kljub temu pravi, da ni tako pomembno, ali so *Fragmenti* prevara. »Wilkomirski je napisal zgodbo, ki jo je globoko doživel, kar z gotovostjo trdim ... On ni prevarant. Je nekdo, ki to zgodbo živi zelo globoko v svoji duši. Bolečina je avtentična.«

New Yorker je imenoval svoje razkrinkanje Wilkomirskove prevare »Kraja holokavsta«. Še včeraj so Wilkomirskega slavili zaradi njegovih zgodb o zlobi in nasilju Nežidov, danes pa je že zaničevan kot samo še en zloben Nežid. Vedno so krivi Nežidje. Res je, da si je Wilkomirski izmislil svojo preteklost v holokavstu, še bolj res pa je, da si je industrija holokavsta izmislila Wilkomirskega: preživel je holokavst in samo čakal, da ga bodo odkrili.

Glede na povedano si poskušajte ustvariti mnenje o holokavstu v luči literature. Novick je predstavil Yehuda Bauerja, predavatelja na Hebrejski univerzi in nekdanjega direktorja Yad Vashema, kot »vodilnega izraelskega poznavalca holokavsta«. Citiral je neki Bauerjev članek, da bi ovrigel Goldhagnovo tezo o nemški sokrivdi za Hitlerjevo končno rešitev: »Žide so pobijali ljudje, ki jih v veliki meri sploh niso sovražili ... Nemcem ni bilo treba sovražiti Židov zato, da so jih pobijali.« Vendar pa je Bauer v svoji recenziji Goldhagnove knjige izrazil ravno nasprotno stališče: »Najradikalnejši tip moralistik nagnjen je prevladoval od konca tridesetih dalje ... Do izbruha druge svetovne vojne se je velika večina Nemcev že v taki meri identificirala z režimom in njegovo protizidovsko politiko, da ni bilo težko rekrutirati moralcev.« Ko so Bauerja povprašali o tej neskladnosti njegovih izjav, je odgovoril: »V svojih trditvah ne vidim nobene protislovnosti.«

Takoj po ponesrečeni izraelski invaziji na Libanon leta 1982 in ker so uradne trditve izraelske propagande ostro napadli »novi zgodovinarji« (Index 3/1995), so tisti, ki so to agresijo opravičevali, poskušali v obupu povezati Arabce z nacizmom. Zgodovinar Bernard Lewis je posvetil celo poglavje svoje kratke zgodovine antisemitizma in cele tri strani svoje »kratke zgodovine zadnjih dveh tisočletij na Bližnjem vzhodu« arabskemu nacizmu. Literarni urednik časopisa New Republic, Leon Wieseltier, je trdil, da so bili »Palestinci, ali pa vsaj njihova večina, Hitlerjevi sodelavci na Bližnjem vzhodu«. Novick je mnenja, da bližnevzhodna politika ni več glavno gibalno industrije holokavsta. Citiral je izjavo Foxmana (ADL), ki je obžaloval »uporabo ikonografije holokavsta« v kontekstu arabsko-izraelskega konflikta.

Najnovejša uspešnica na temo holokavsta je knjiga *Hitlerjevi voljni eksekutorji*. Vsak pomembnejši časopis je v času njenega izida objavil eno ali celo več njenih recenzij. V New York Timesu je bilo objavljenih več obvestil, v katerih so avtorji trdili, da je Goldhagnova knjiga »eno tistih redkih novih del, ki si zaslužijo prav poseben poudarek«. Revija Time je po pol milijona prodanih izvodih in prevodu v trinajst jezikov označila *Hitlerjeve voljne eksekutorje* za »knjigo, o kateri se največ govori«, in drugo najboljšo nefikcijsko knjigo leta.

S tem ko je poudaril *»zavidanja vredno raziskovalno delo«* in *»bogastvo dokazov ... z neverjetno podporo dokumentov in dejstev«*, je Wiesel označil knjigo kot *»ogromen prispevek k razumevanju holokavsta in učenju o njem«*. Gutman jo je hvalil zato, ker je *»na novo jasno postavila osrednja vprašanja«*, ki jih *»krog vodilnih poznavalcev holokavsta«* ignorira. Goldhagen je s tem, da so mu podelili mesto predavatelja o holokavstu na Harvardu in ga v nacionalnih občilih primerjali z Wieslom, kmalu postal navzoč v vseh krogih, ki se ukvarjajo s holokavstom.

Osrednja teza Goldhagnove knjige je standardna dogma holokavsta: ker je Nemce vodilo patološko sovraštvo, so zagrabili priložnost, ki jim jo je dal Hitler, da so lahko pobijali Žide. Čeprav je knjiga Hitlerjevi voljni eksekutorji zakrinkana v akademsko študijo, pa je pravzaprav le malo več od kompendija sadističnega nasilja.

Po besedah Novicka ni kljub drugačnim mnenjem nobenega dokaza, da bi imeli *»tisti, ki zanikajo holokavst,«* v ZDA kakršen koli vpliv. Pravzaprav je čudno, da je ob vseh nesmislih, ki jih dnevno proizvaja industrija holokavsta, tako malo skeptikov.

Motiva za trditev, da obstaja zelo razširjeno zanikanje holokavsta, ni težko najti. V družbi, ki je prežeta s holokavstom, ni namreč mogoče drugače upravičiti še več muzejev, knjig, biografij, avtobiografij, filmov in programov kot pa z žongliranjem z domnevnim zanikanjem holokavsta. Zato so povsod hvaljeno knjigo *Zanikanje holokavsta* (Denying the Holocaust) avtorice Deborah Lipstadt, kot tudi izmišljeno raziskavo, ki je dokazovala razširjenost zanikanja, izdali ravno v času, ko so odprli Washingtonski muzej holokavsta.

Zanikanje holokavsta je prenovljena verzija traktatov in razprav o *»novem antisemitizmu«*. Lipstadtova je z namenom, da bi dokumentirala to vsesplošno zanikanje, citirala dela – po Novickovih besedah – *»majcene združbe čudakov, ekscentrikov in posebnežev«*. Tako je zanjo Arthur Butz osrednji avtor, ki mu

nasprotuje in ga zato uporabi za protagonista poglavja z naslovom *Vstopanje v glavni tok*. Butz, ki predava elektrotehniko na Northwestern University, je svojo knjigo *Potegavščina dvajsetega stoletja* (The Hoax of the Twentieth Century) izdal pri tretjerazredni založbi, in če ne bi bil tako »všeč« Lipstadtovi, ne bi zanj nikoli nihče slišal.

Edini, ki je res v glavnem toku in hkrati zanika holokavst, je Bernard Lewis. Francosko sodišče ga je celo obsodilo zaradi zanikanja genocida. Vendar je šlo za armenski genocid, Lewis pa je po prepričanju proizraelski. V ZDA ta holokavst ni povzročil hude krvi in to, da je Turčija izraelski zaveznik, je bila še dodatna olajševalna okoliščina. Omenjanje armenskega genocida je torej tabu. Wiesel, Alan Dershowitz, profesor na Harvardski pravni fakulteti, in rabin Arthur Hertzberg so protestno odšli z mednarodne konference o genocidu, ki je potekala v Tel Avivu, ker so njeni sponzorji navkljub nasprotovanju vlade vključili vanjo predavanja o armenskem vprašanju. Z izraelskim odobravanjem je Ameriški svet o holokavstu »skorajda popolnoma izbrisal« omembo Armencev v Washingtonskem muzeju holokavsta, židovski lobiji v ameriškem kongresu pa so preprečili izglasovanje dneva spomina na ta genocid.

Dvomiti v pričevanja tistih, ki so holokavst preživel, razgaliti vlogo židovskih kolaboracionistov, omeniti, da so Nemci trpeli med bombardiranji Dresdna, ali zagovarjati kakršno koli drugo mnenje kot to, da so Nemci zagrešili med drugo svetovno vojno zločine, je po besedah Lipstadtove dokaz zanikanja holokavsta. Najbolj »zahrbtna in izdajalska« oblika zanikanja holokavsta pa je po njenem mnenju »nemoralno izenačevanje«: torej zanikanje edinstvenosti holokavsta. Ta trditev ima lahko vznemirljive implikacije. Goldhagen namreč trdi, da se srbska »dejanja« na Kosovu »v svojem bistvu razlikujejo od tistih nacistične Nemčije samo v svojem obsegu«. Torej bi lahko sklepali, da Goldhagen »v svojem bistvu« zanika holokavst. Na drugi strani političnega spektra pa so izraelski komentatorji primerjali srbska »dejanja« na Kosovu z izraelskimi »dejanji« leta 1948, usmerjenimi proti Palestincem. Če upoštevamo prej omenjeno izjavo Goldhagna, so torej Izraelci zagrešili holokavst. Danes še Palestinci tega ne trdijo več.

Uredniki časopisov kažejo po mnenju Lipstadtove »krhkost razuma«, če urejajo »kolumne o zanikanju holokavsta po svoji lastni presoji. Kot take so namreč popolnoma irelevantne in brez vsebine.« Vsa revizionistična literatura pa le ni »popolnoma« ničvredna. Lipstadtova je angleškega zgodovinarja Davida Irvinga ožigosala za »enega najnevarnejših zagovornikov zanikanja holokavsta«, kljub temu pa je Irving ogromno prispeval k razumevanju nacizma. Prav tako sta Raul Hilberg in tudi Arno Mayer v svoji pomembni študiji o nacističnem holokavstu citirala dela, ki holokavst zanikajo. Mill je v svojem eseju *O svobodi* (On Liberty) zapisal: »Tudi če ima svet prav, je vedno mogoče, da odpadniki in disidenti povedo kaj, čemur je vredno prisluhniti, in da bi resnica nekaj izgubila z njihovim molkom.«

Prevedel Vasja Bratina

